

Krešimir Matijević
Osnovna škola dr. Jure Turića Gospić
kmativei@gmail.com

Stručni članak
(primljeno 5. 11. 2019.)
UDK 373.3(497.562)“15/18“

RAZVOJ PUČKOG ŠKOLSTVA U LICI U 18. STOLJEĆU

Članak istražuje početke pučkog školstva u Lici, njegovo uređenje i razvoj tijekom 18. stoljeća. Od prvih javnih pučkih škola, koje se na području Like susreću dosta kasno do uspostave francuske vlasti. Nastoje se istražiti položaj učitelja u krajiškom društvu i njihov utjecaj na narod te odnos krajišnika prema školi i uzroci takvog odnosa. Također se nastoji proučiti i odnos središnjih školskih vlasti prema školi i školovanju krajišnika. Cilj je utvrditi koje je sve uloge škola imala ili je trebala imati u društvu.

Ključne riječi: Lika, pučka škola, povijest školstva, Vojna krajina, 18. stoljeće

Iako tragovi školstva u Lici postoje još od razvijenog srednjeg vijeka kada je Lika bila jedno od središta pismenosti u Hrvata sigurno je kako u to vrijeme nisu postojale javne škole već se školovalo kod privatnih učitelja, najčešće svećenika u brojnim samostanima. Podatke o školstvu iz vremena turske vlasti nemamo jer su materijalni pisani izvori uglavnom nedostupni ili su neistraženi. Staro stanovništvo iz tog područja bježi na zapad ili prihvaća islam, a jedan dio njih je odveden u ropstvo. Prema tome o kontinuitetu razvoja školstva ne može se govoriti. Osmanlijski kadrovi školovali su se negdje drugdje, obrazovanju domaćeg stanovništva nije poklanjana osobita pažnja, dok je islamizirano stanovništvo vjerojatno, kao i u drugim krajevima, ukoliko je učilo, učilo „arapski jezik i molitve u muktebu kod hodže“. (FRANKOVIĆ 1958: 46) Oslobođenjem Like od Turaka, odnosi malobrojnih starijih naseljenika i novih naseljenika i vlasti postaju manje neprijateljski, čime su stvoreni povoljniji uvjeti za daljnji razvoj prosvjete i školstva u ovom kraju.¹

1 O počecima školstva u Lici: ŠIŠIĆ, FERDO. 1962. *Pregled povijesti hrvatskog naroda*. Zagreb: MH, 79. KIRIN, JOSIP. 1886. *Razvitak hrvatskog pučkog školstva*. Zagreb, 4-10.; RUKAVINA, MAJA, 2012. *Povijesni pregled razvoja osnovne škole u Lici s posebnim osvrtom na grad Gospić. Život i škola*, 28, 117-129.; ŠUTIJA, IVAN, 1965. *Iz povijesti ličkog školstva*. Dostignuća, 2, 45-50.

Javne pučke škole na području Like susrećemo dosta kasno, tek početkom 18. stoljeća. To je bilo područje koje je davalo dobre vojnike, što je bilo najvažnije u to doba neprekidnih ratova i čarkanja na granici prema Osmanskom Carstvu. Dvorsko ratno vijeće čak zabranjuje 1723. godine osnivanje škola proglašivši ih (?) kao novotariju. Mnogi tadašnji duhovni i svjetovni velikodostojnici smatrali su pučku naobrazbu ne samo suvišnom nego i škodljivom. Od te se zabrane međutim odustalo, pa je godine 1727. osnovana prva javna pučka škola u Lici, u tada najvećem naselju Like, Otočcu. U tu školu nisu išla samo djeca već i odrasli mladići. Tako je te godine u školi u Otočcu bilo 78 učenika starosti od 6 do 20 godina. O didaktičko-metodičkim postupcima gotovo da ne možemo ni govoriti osobito u početnoj nastavi. „Najprije bi se djeca upoznavala sa svim pismenima alfabetičkim redom, a potom se sricalo i slovvalo bez svakog smisla i značenja.“ (KIRIN 1886: 12) Za tu obuku bila je dobra svaka knjiga, ali je bilo i posebnih knjižica za početnu obuku. I pisati se tada učilo potpuno mehanički, najčešće su djeca prepisivala. „Uz nešto računstva i religije završila bi se početna obuka.“ (KIRIN 1886: 12) Broj škola u Lici bio je mali, pa je bio mali i njihov utjecaj na narodno prosvjeđivanje. Karakteristika daljnjeg razvoja školstva je pojava sve više svjetovnih lica u službi učitelja.

Godine 1747. u Vojnoj krajini dolazi do reorganizacije. Te se godine osnivaju krajiške pukovnije, koje nastoje otvarati škole kako bi vojska dobila dobre dočasnike. Učitelji su većinom bili Nijemci, a kasnije dolaze i domaći sinovi školovani u Beču. Osnovne škole u Monarhiji, nazivane još i narodne – pučke škole, dijelile su se na trivijalne (*Trivialschule*) koje su osnivane u selima s tri razreda i jednim učiteljem i u kojima su učenici dobivali osnovnu poduku iz vjeronauka, crtanja, pisanja i računanja, te na gradske škole (*Stadtschule*) s tri razreda i dva učitelja. Glavne škole (*Hauptschule*) imale su tri do četiri razreda i tri učitelja, osnivane su u kotarskim središtima ili, u slučaju Vojne krajine, u središtima pukovnija. U ovim školama učili su se i početci latinskog jezika, crtanje, geometrija, glavna pravila kućanstva, poljsko gospodarstvo i geografija. Preporučeno je u njima osnivanje posebnih djevojačkih škola, odnosno odvajanje dječaka od djevojčica, jer se strogo vodilo računa da se u školi ne naruše tradicionalne vrijednosti, prema kojima je djevojčicama bila namijenjena uloga supruge, majke i domaćice. Na kraju dolaze normalne škole (*Normalschule*) s četiri razreda i četiri učitelja te jednim katehetom, osnivane u okružnim gradovima, gdje su se pored navedenih predmeta učili još i povijest umjetnosti, obrt, mehanika i slobodno crtanje. (MODRIĆ BLIVAJS 2007: 209-221) Ove škole trebale su skrbiti i za učiteljski pomladak, a taj zadatak trebale su preuzeti i veće i bolje uređene glavne škole kao uzorne škole. (CUVAJ 1907: 414) Glavne škole

u Lici 1802. godine, nalazimo u središtima pukovnija Gospiću i Otočcu, te vojnim komunitetima Senju i Karlobagu, a trivijalne u Podlapcu, Gračacu, Suvaji, Korenici, Perušiću, Buniću, Kosinju, Brlogu, Brinju i Plaškom. Od godine 1780. upućuju se bolji učenici iz trivijalnih škola u normalne i glavne škole u kojima svladavaju gradivo i postaju naučnici (praktikanti), zatim učiteljski pripravnici, a nakon položenih ispita pomoćni učitelji i zatim učitelji trivijalnih škola. Viši stupanj dobiva se nakon položenih ispita pred nadučiteljima u sjedištima pukovnija. Nadučitelji su radili na glavnim školama, a taj stupanj postizali su nakon završetka glavne ili normalne škole i određenog usavršavanja u Beču. (CUVAJ 1910: 324)

Godine 1764. izašla je naredba da se u svakom mjestu ili barem u svakoj kompaniji² (satnija) osnuje škola i namjesti učitelj njemačke narodnosti kako bi se taj još surovi krajiški puk pripremio za dočasničku vojničku službu, vježbajući njemački jezik u čitanju i pisanju. (ŠUTIJA 1965: 45-50)

Godine 1765. zabilježena je pučka škola u Bagu (današnji Karlobag). Prema izvještaju generalnog nadzornika Phillipa Levina von Becka postojale su godine 1766. njemačke škole u Gospiću i Otočcu, koje su polazila djeca krajiških činovnika i časnika. Na otočkoj školi imenovala je generalkomanda u Karlovcu učitelja Futha, njegov nasljednik kasnije bio je Filipi, a od 1770. godine učitelj Baders. Na prijedlog baruna Wenzela Kleefeldta osnovana je rješenjem Dvorskog ratnog vijeća 4. ožujka 1772. godine njemačka škola u Brinju, a iduće godine škole u Gračacu i na Udbini. (ŠUTIJA 1965: 45-50)

Prosvijećeni apsolutizam Marije Terezije, a još više Josipa II. nastojao je ojačati državu, centralizirati je i ujednačiti upravnu praksu u različitim aspektima u raznim pokrajinama. Ostvarenju toga cilja trebala je poslužiti i škola.

Prosvijećeni apsolutizam radi daljnjeg jačanja svoje ekonomske i političke moći, oslonjen na građanstvo i vojsku, preuzima brigu o školi koja postaje državnom ustanovom. „Marija Terezija je 28. rujna 1770. godine proglasila školstvo državnim nadležštvom.“ (GOLLNER 1950: 310) Nova nastojanja trebalo je i pravno osnažiti te je vrhovni ravnatelj škola u Austriji, Johann Ignaz von Felbiger³, izradio

2 Vojna krajina bila je podijeljena na dva generalata koji su se dijelili na pukovnije, a ove na kompanije ili satnije koje su obuhvaćale više sela.

3 Johann Ignaz von FELBIGER (1724.-1788.), augustinski redovnik, djeluje u Saganu, osnivač je tzv. Felbigerove ili Saganove metode namijenjene učiteljima za novi način rad u školi. Zbog toga ga je Marija Terezija 1774. imenovala vrhovnim ravnateljem škola i povjerala mu cjelokupnu upravu pučkih škola i reformu školstva cijele Monarhije. HORBEC, IVANA; ŠVOGER, VLASTA. 2010. Školstvo kao politikum: Opći školski red iz 1774. Anali za povijest odgoja, Vol. 9, 5-47.

prvu uredbu za organizaciju škola: Opći školski red (*Algemeine Schulordnung für die deutschen Normal – Haupt – und Trivialschulen in sämtlichen kais.-königl. Erbländern*) po kojoj se imalo urediti pučko školstvo. Uredba je odobrena 6. prosinca 1774. godine. Već u uvodu ove uredbe ističe se potreba valjanog odgajanja i upravljanja obrazovanjem muške i ženske djece kao najpouzdaniji temelj općeg napretka. Postavljeni su temelji općeg obrazovanja te je određen cilj obrazovanja u smislu pripreme za buduće zvanje. (RUKAVINA 2012: 116-129)

Ova uredba mnogo lakše je provedena u Vojnoj krajini, nego u civilnoj Hrvatskoj jer je stroga vojnička uprava, strogo i provodila sve uredbe.

Iako im to nije bila prvenstvena namjena, vidimo da su pučke škole služile i kao zavodi za obrazovanje učitelja. Na to ih je natjerala nužda, jer se na taj način mislilo doskočiti pomanjkanju izučenih učitelja.

Godine 1779. postojale su glavne škole u središtima pukovnija Gospiću i Otočcu, trivijalne škole u Gračacu, Podlapcu, Perušiću i Buniću. Pored toga postojala je glavna škola u Karlobagu. Kako nije bilo djevojačkih škola, morale su djevojčice pohađati školu zajedno s dječacima. (ŠUTIJA 1965: 45-50) Takve naredbe su dobile glavne škole u Gospiću i Otočcu te trivijalne škole u Gračacu, Perušiću, Podlapcu i Buniću. (ŠUTIJA 1965: 45-50)

O izobrazbi djevojaka saznajemo iz izvještaja školskih nadzornika gdje doslovce stoji „djevojke su uzrasle u najvećoj gluposti, jedva da su kadre da za svoje muževe obavljaju najnužnije šivaće poslove.“ (CUVAJ 1907: 420)

U školama s više učitelja bio je jedan „prvi učitelj“, odnosno onaj koji je bio oženjen i koji je dobivao tzv. ‘ženarinu’ mjesečno 4 forinta. Učiteljske supruge bile su dužne djevojčice podučavati u ženskom ručnom radu. Ako taj posao nisu htjele raditi, imale su potražiti druge sposobne žene, ali se nagrada, što se tim ženama plaćala, oduzimala od plaće dotičnog učitelja. (CUVAJ 1910: 231)

Briga za odgoj djevojaka povećala se za vladavine Josipa II. što vidimo iz njegovog obraćanja predsjedniku Dvorske komisije u kojemu piše: „Budući da uzgojni zavod za dječake dobro napreduje (...) hoću taj zavod protegnuti i na žensku mladež, pa da sve samostane i općine u mojim njemačkim i ugarskim nasljednim zemljama predam pod vrhovnu upravu naukovne dvorske kancelarije i podređene im komisije u provincijama.“ (CUVAJ 1910: 522)

Josip II. uveo je nagrade za dobre i kazne za nevaljale učenike. Uvedena je magareća klupa – *Eselbank* kao sramotna klupa za neposlušne i loše učenike i počasna klupa – *Ehrenbank*, za učenike koji su se isticali. Uza sva ta motivirajuća sredstva primjenjivale su se i fizičke kazne.

Opći školski red značajan je i po tome što prvi put ističe odgovornost zajednice za rad škole. „O izgradnji i djelovanju škola u pojedinoj provinciji brine se specijalna „školska komisija“, koja je sastavljena od domaćih ljudi, zastupnika crkve i ravnatelja normalne škole.“ (FRANKOVIĆ 1958: 59)

Tadašnji školski nadzornici bez pedagoškog obrazovanja nisu mogli vršiti nadzor u pedagoškom smislu, niti su u tom smislu mogli učitelju pružiti bilo kakvu pomoć. „Po Općem školskom redu učiteljsku i nadzorničku službu vršili su također svećenici. U tu svrhu bila je dovoljna njihova svećenička kvalifikacija. Međutim, njihov rad pokazuje suprotno, zbog čega je dolazilo do sporova između svećenika i pojedinih naprednih školskih rukovodilaca.“ (FRANKOVIĆ 1958: 61) Ovako slabo pedagoški obrazovanom nadzorniku nisu mogli pomoći ni priručnici koji su u tu svrhu pripremani i izdavani. Već spomenuti vrhovni ravnatelj škola Felbiger izdao je „za učitelje predavače u tečajevima i za nadzorne organe neophodan priručnik *Metodika za učitelje njemačkih škola u c. k. nasljednim zemljama... (Methodenbuch für Lehrer der deutschen Schulen in den k.k. Erblandern)*“. (FRANKOVIĆ 1958: 60)

„*Methodenbuch* traži da nadzornik treba da pozna je Opći školski red, kao i sam *Methodenbuch*, te da poučava kako treba da izgleda dobro uređena škola, da razgovara s iskusnim ljudima, da dozna kakvo znanje treba dijete da stekne u školi, koje su školske knjige propisane. On treba nadalje da se razumije u metodiku pojedinog predmeta, da zna kakvi se zahtjevi mogu stavljati na učitelja i kakva on svojstva treba da ima da može zadovoljiti svojoj dužnosti.“ (GOLLNER 1961: 310)

Kako se vidi, već je *Methodenbuch* upućivao nadzornika na iskusne ljude koji će mu pomoći u radu, a ta pomoć bila mu je više nego potrebna. Svakako da se tu već nazire potreba kolektivnog nadzora škola i vjerojatno će imati pravo i oni povjesničari školstva koji tvrde da su takvi organi postojali (Patuschek, Basariček, Kirin). Značajna je činjenica kako Opći školski red u članu 22. traži, da se ispiti na selu održavaju u prisustvu župnika, vlastelinskog činovnika i općinskog suca. Osobito je zanimljivo da se ispitima po članu 22. mogao priključiti tko god je to želio te učenicima postavljati pitanja iz školskih knjiga. U gradovima ispitu prisustvuje nekoliko delegata općine.“ (GOLLNER 1961: 314) Sve ovo potvrđuje postojanje kolektivnog nadzora škola u kojoj je svećenik bio dominantna osoba. Kako je Opći školski red bio na snazi u Vojnoj krajini, gdje se u školama učilo na njemačkom jeziku svećenici koji nisu znali ovaj jezik nisu mogli vršiti dužnost nadzornika, već samo vjeroučitelja, za koji predmet su tiskane knjige na hrvatskom jeziku, a nadzor nad drugim predmetima u školi preuzeo je zapovjednik satnije. „Viši i to stručni nadzor nad školom vršili su za Marije Terezije vrsniji učitelji u svojstvu nadučitelja.“ (GOLLNER

1961: 315) Marija Terezija je 1775. godine osnovala školske komisije, kako bi se osigurao stručni nadzor nad školama Vojne krajine. Pošto su postojala četiri generalata osnovane su i četiri krajiške školske komisije ili krajiška školska ravnateljstva. Iako Opći školski red predstavlja izvjesni dualizam crkve i države u pogledu upravljanja i nadzora škole, s obzirom na to da država, preuzevši nadzor nad školama od crkve u prvo vrijeme nije imala dovoljno obrazovanih ljudi iz svjetovnih krugova koji bi mogli preuzeti ulogu nadzornika škola, ipak je on bio napredak u školskom životu jer pored svećenika u nadzorne organe škole ulaze i svjetovne osobe. Od donošenja Općeg školskog reda pa nadalje razvija se borba između Katoličke crkve koja želi zadržati položaj nadzornika škole i prije svega većine svjetovnih učitelja, koji žele osloboditi školu tutorstva Crkve.

Kako bi učitelji iz Vojne krajine što bolje upoznali novi način rada po *Methodenbuchu*, svaka pukovnija bila je dužna poslati u Beč po jednog učitelja da se tamo na „preparandijalnom tečaju“ upozna s novom Felbigerovom metodom. Ti su se učitelji iste 1774. godine vratili u Hrvatsku. Nadučitelji (*Oberlehrer*, *Stabslehrer*) imali su kao pomoćnika jednog ili dva učitelja trivijalne škole na koje su prenijeli stečena znanja, kako bi svojim radom prenosili znanja o novim propisima i načinima podučavanja. Oni su imali zadaću učitelje u svojoj okolini upoznati s novom metodom, a u izvjesnom smislu obrazovati i novi učiteljski pomladak. U njihovom radu može se vidjeti začetak naših prvih učiteljskih škola. (CUVAJ 1907: 508-509)

Kako su Marija Terezija i Josip II. nastojali reformirati čitavu državu, a osobito Vojnu krajinu, nicali su njemačke škole po Vojnoj krajini uz pomoć države sve dok se nije osjetilo da ih država svojim troškom ne može uzdržavati. Takva situacija odrazila se i na otvaranje novih škola. Tako su u razdoblju 1779. - 1788. godine osnovane još svega dvije škole i to 1781. godine u Brlogu i 1788. godine u Ličkom Petrovom Selu. (ŠUTIJA 1965: 45-50)

Pitanje je što je navodilo Mariju Tereziju i Josipa II. na takve reforme u školstvu. Sigurno je da je jedan od razloga koji ih je na to naveo već ranije spomenuto nastojanje da postupno uvedu reforme u različitim aspektima funkcioniranja države.

Feudalnom društvu i apsolutističkim monarhijama odgovarala je nepismenost masa i strogi vjerski odgoj naroda. Za manufakturnu proizvodnju kao prvi oblik kapitalističke privrede feudalni okviri postaju preuski. Josip II. patentom o osobnoj slobodi kmetova kojim su dobili i slobodu seljenja daje toj proizvodnji slobodnog najamnog radnika. Za takav tip proizvodnje potreban je radnik koji ima barem najosnovnije obrazovanje, a istodobno je potreban i veći broj radnika.

Stoga je bilo nužno da Felbiger zatraži da nastava mora biti skupna, a ne kao do tada individualna ili u manjim skupinama, da učenike treba poticati na praktičnu primjenu znanja, te da treba provjeravati jesu li učenici građu razumjeli.

Obični krajišnik za školu je slabo mario. Razloge tome možemo tražiti u 'naukovini' - prinosu što ih je krajišnik morao plaćati za održavanje škola, a zvao se i prinos za plaću učitelju. Međutim, veća je teškoća bila u tome što se podučavalo na njemačkom jeziku, koji je krajišniku bio posve tuđi. Dijete je u početku vojnički kruto moralo učiti jezik koji je bio nepoznat. Često ni učitelj nije bio dovoljno obrazovan. Takav učitelj kojega su često kao dočasnika za učitelja odredili i protiv njegove volje u pedagoge poslali, nije osjećao nikakve ljubavi za dijete koje je imao odgajati. Obuka se zasnivala na sili i zato joj se narod često opirao. Ugled škole u narodu bio je malen, a pogotovo zato što je učitelj bio u rangu običnog dočasnika.⁴

Kako bi se stanje popravilo 1778. godine ukinuta je školarina, jedino je ostala obaveza krajišnika učestvovati u izgradnji školskih zgrada. Kako bi se olakšalo učenje u školi i kako bi učenicima to postalo sigurnom svojinom 1778. godine dozvoljeno je da se, ukoliko učenici ne znaju njemački, hrvatskim jezikom služe u vjerskoj i ćudorednoj obuci.. Također je zatraženo da se prije učenja njemačkog jezika prođe obuka u hrvatskom jeziku, jer će na takav način i uspjeh u njemačkom jeziku biti povoljniji. (CUVAJ 1907: 93)

Godine 1782. prihvaćeno je načelo da je krajišniku dovoljno ako zna čitati, pisati i računati. Više od toga, smatralo se suvišnim. Smanjuje se broj učenika jer seosko stanovništvo nije pridavalo pažnju školovanju svoje djece pa je, iako je školska obveza bila zakonski propisana, značajan broj stanovništva, osobito mlađeg, ostajao nepismen. (RUKAVINA 2012: 117-129)

Državni školski sustav stupio je na snagu 11. kolovoza 1805. godine. Ova uredba dosta je dugo pripremana, a važila je za Vojnu krajinu. Još ranije sastavljena dvorska komisija izradila je četrnaest naputaka nakon čega je izašla Osnova za uređenje i upravu svega školstva od 21. siječnja 1804. godine. Uz to je spomenuta komisija prikupila sve propise koji su bili na snazi i izdala poznatu knjigu *Politische Verfassung der deutschen Schule in den k.k. deutschen Erbstaaten* koja je stupila na snagu 11. kolovoza 1805. godine. Prema ovoj uredbi neposredni nadzor nad trivijalnim i glavnim školama imao je dušebrižnik. Prijelaz u viši razred iste

4 Školstvo u Hrvatskoj i Slavoniji od njegovih početaka do konca godine 1875. 1895. Zagreb, , 14.

škole može uslijediti uz pristanak katehete. Ovom naredbom smatra Franković, župnicima se povjerava neposredni nadzor nad školama. (FRANKOVIĆ 1958: 63)

Međutim, Nada Gollner iznosi kako „varijacija ove uredbe za Vojnu Krajinu traži samo svjetovnog nadzornika za nadziranje škola.“ (GOLLNER 1961: 108) Najvjerojatnije je da se u Vojnoj krajini taj nadzor i povjerio vojnoj upravi i da je na toj osnovi postojao posebno svjetovni i posebno duhovni školski nadzornik jer iz naredaba koje su donesene na osnovu *Politische Verfassung der deutschen Schule*, a koje su dopunjavale ove propise, vidimo da je svaku c. kr. trivijalnu i općinsku školu nadzirao obližnji časnik, a satnijsko je zapovjedništvo bilo nadležno za nadzor nad školama dotične satnije. (CUVAJ 1907: 467)

Prema ovim propisima trebalo je u svakoj župi osnivati trivijalne škole, a djevojčice odijeliti od dječaka. Posebno se isticalo izvršiti tu podjelu u gradovima. U treći razred ove škole smjele su djevojčice polaziti samo tamo gdje nije bilo djevojačkih škola. Obučavati se smjelo samo po određenim metodama u *Methodenbuchu*. Na mjesto učitelja u trivijalnim školama birani su učitelji koji su se istaknuli prethodnim radom u trivijalnim školama. Da bi netko postao učitelj na trivijalnoj školi morao je prvo postati vježbenik, zatim više godina biti podučitelj, a tek nakon pohađanja učiteljskih tečajeva i polaganja stručnih ispita, mogao je postati učitelj. Školski nadzornik izdavao je svjedodžbu o sposobnosti za učitelja trivijalne škole. Tu svjedodžbu, dozvolom nadzornika, nakon jedne godine učitelj bi dopunio ispitom pred duhovnom oblasti. (CUVAJ 1907: 462)

Uskoro nakon uspostave novog školskog sustava mirom sklopljenim u Schönbrunu 14. listopada 1809. godine Austrija je prepustila Liku kao i svu Hrvatsku južno od Save Francuskoj, koja će za svoje kratkotrajne vladavine tim prostorima uvesti svoje civilne zakone pa tako i one koji su se ticali školstva.

Zaključak

Modernizacija školstva u Lici kao dijelu Vojne krajine započinje u drugoj polovici 18. stoljeća kada i u ostalim dijelovima Habsburške Monarhije terezijanskim reformama potaknutim prosvjetiteljskim idejama država nastoji uvođenjem jedinstvenog školskog sustava podvrgnuti sve škole državnom nadzoru. Crkva gubi monopol u obrazovanju iako i dalje odlučno utječe na njegov razvoj. Proces demokratizacije školstva u Lici širenjem školske obveze na sve šire slojeve pučanstva tekao je usporedno s procesom njegove laicizacije. Oba ova procesa nailaze na poteškoće jer lokalno seosko stanovništvo nije pridavalo posebnu pažnju ško-

lovanju, naročito ženske djece, pa je broj učenika u odnosu na školske obveznike bio iznimno malen, tome su doprinosili njemački nastavni jezik, ali i materijalna davanja koja su krajišnici u početku bili obavezni davati. Osnovna svrha pučkih škola bila je opismenjavanje i osposobljavanje određenog broja krajiških mladića za potrebe vojske i one su se trebale pobrinuti da djeca lijepo pišu i dobro nauče njemački jezik na kojem se nastava i provodila, a jedino se vjeronauk mogao učiti na materinjem jeziku. U početku u školama u Vojnoj krajini nije bilo dovoljno kvalitetnih učitelja, a i njemački učitelji nisu se pokazali dobrim rješenjem jer učenici nisu poznavali njemački jezik. Rješenje se nastojalo pronaći u slanju krajiških mladića u Beč gdje su se trebali odgajati za učitelje.

Literatura

- CUVAJ, ANTUN. 1907. *Građa za povijest školstva, knjiga I*. Zagreb
- CUVAJ, ANTUN. 1907. *Građa za povijest školstva, knjiga II*, Zagreb
- CUVAJ, ANTUN. 1910. *Građa za povijest školstva, knjiga III*. Zagreb
- FRANKOVIĆ, DRAGUTIN. 1958. *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: PKZ.
- FRAS, FRANJO J. 1988. *Cjelovita topografija karlovačke vojne krajine*. Pretisak. Gospić
- GOLLNER, NADA. 1961. *Prvi pokušaji uvođenja školskih odbora u Hrvatskoj i Slavoniji – odraz revolucionarne 1848. godine*. Pedagoški rad, Zagreb,
- GOLLNER, NADA. 1950. *Prodiranje svjetovnosti i skupnosti u upravu i nadzor osnovnih škola krajem 18. stoljeća*. Suvremena škola, 5-6
- HOLJEVAC, ŽELJKO. 2002. *Gospić u Vojnoj Krajini (1689.-1712.-1881.)*, Zagreb: Hrvatski Zemljopis
- HORVAT, JOSIP. 1939. *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*. Zagreb
- HORBEC, IVANA; ŠVOGER, VLASTA. 2010. *Školstvo kao politicum: Opći školski red iz 1774. Anali za povijest odgoja*, 9, 5-47.
- JANKOVIĆ, VALENTINA. 2001. *Školstvo, kultura i društvo komunitetskih gradova Petrinje i Senja na kraju 18. i u 19. stoljeću*. Povijest u nastavi, 10, 103-115.
- KIRIN, JOSIP. 1886. *Razvitak hrvatskog pučkog školstva*. Zagreb
- MODRIĆ-BLIVAJS, DUNJA. 2007. *Utjecaj školskog zakonodavstva na razvoj školstva u Banskoj Hrvatskoj od 1774. do 1850. godine*. Povijesni prilozi, 32, 209-221.
- PAVIČIĆ, STJEPAN. 1962. *Seobe i naselja u Lici: Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 41.*, Zagreb

- RUKAVINA, MAJA. 2012. *Povijesni pregled razvoja osnovne škole u Lici s posebnim osvrtom na grad Gospić*. Život i škola, 28, 116-129.
- SCHMIDT, VLADO. 1964. *Zgodovina školstva i pedagogije na Slovenskom*. Ljubljana
- ŠUTIJA, IVAN. 1965. *Iz povijesti ličkog školstva*. Dostignuća, 2, 45-50.
- VRBETIĆ, MARIJA. 1979. *400 godina karlovačkog školstva (1579-1979)*, Karlovac

* * *

Development of primary education in Lika in 18th century

Abstract

Evidence of education in Lika exists from the Middle Ages. Public schools did not exist then, but people were educated by private teachers, mostly priests. With the liberation of Lika, more convenient conditions for the development of education were made. The purpose of this paper is to explore the beginnings of the common people's education in Lika. With the establishment of the border regiment, they try to open schools so that the army could receive better officers. The number of schools was small because of conservative politics, so their impact on the enlightenment of people was also small. The community did not care for school much because of the German language which was used in school and they had to give payment to the school in which teachers were mostly German.

The reputation of school was small because often the teachers themselves were not well educated and the training was forced upon them which often made the people resist.

Enlightened autocrats wanted to save the feudal society with education by accepting the ideas of social reformers and avoiding radical reforms of society. At the same time, they try to completely Germanise the non German people which was the intention of school.

Common schools were used as educational institutions because of the shortage of trained teachers. The regard to the education of girls was small, almost none.

Keynotes: Lika, primary school, history of education, Military frontier, 18th century